

UNIVERSITY
OF TAMPERE

Matemaattisen ajattelun kehittyminen: lukukäsitteen synty

1

Jorma Joutsenlahti
Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitos

LÄHTEET:

AINO MATTINEN (2006): HUOMIO LUKUMÄÄRIIN
(TURUN YLIOPISTO SARJA C:247)

TILLY KAJETSKI & MINNA SALMINEN 2009:
MATIKASTA MONEKSI
(LASTEN KESKUS)

SUE GIFFORD (2008): "HOW DO YOU TEACH
NURSERY CHILDREN MATHEMATICS?" TEOKSESSA
I. THOMPSON TEACHING AND LEARNING EARLY
NUMBER (LONDON: OPEN UNIVERSITY PRESS)

JORMA JOUTSENLAHTI: MATEMATIIKAN
PERUSTEET -LUENNOT

Vauvan matikkapää

3

- Vauvoilla on implisiittinen kyky erottaa pieniä lukumääriä tarkasti, mutta tämä tarkkuus vähenee lukumäärän kasvaessa
- Vauvat kykenevät erottamaan suurempia lukumääriä, mikäli lukumäärien välinen suhde on riittävän suuri (esim. Lukumäärät 8 ja 16 eli suhde 1:2)
- Vauvat kykenevät pienten lukumäärien alueella tunnistamaan lukumäärissä tapahtuvia muutoksia (Aino Mattinen 2006, s.21)

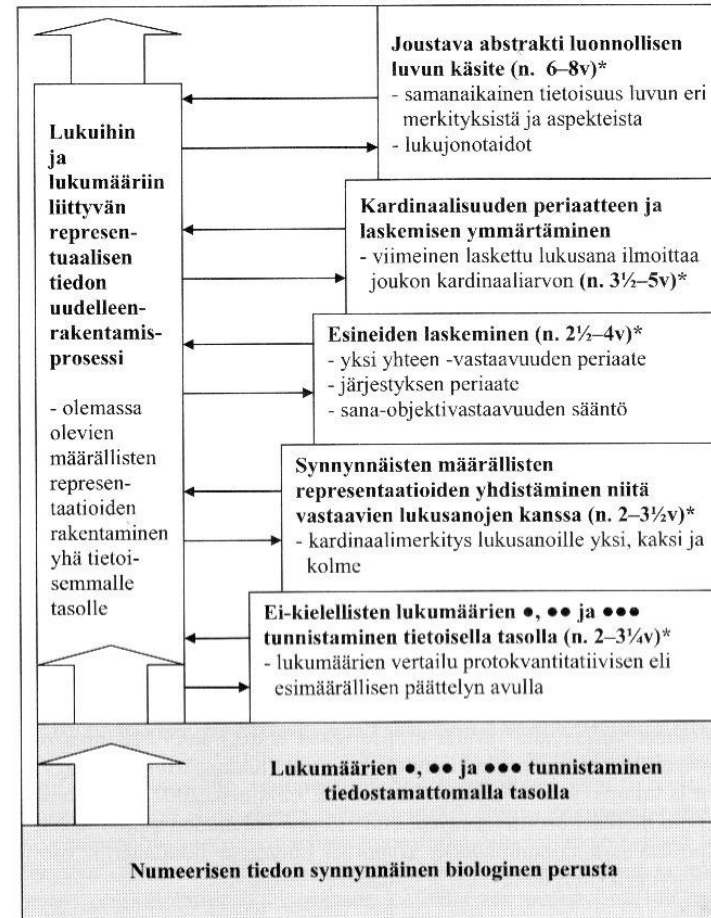
Subitisaatio

4

- Havaintosysteemiin perustuvaa pienten lukumäärien nopeaa ja samanaikaisesti tapahtuvaa tunnistamista kutsutaan *subitisaatioksi*
- *Laskemisella* tarkoitetaan kognitiivisia prosesseja, joissa lukumäärien tunnistamisen reaktioaika kasvaa jyrkimmin
- Useimpien tutkijoiden mielestä taitekohta asettuu lukumäärän neljä (4) paikkeille (Mattila 2006, s. 38-39)

kentamaan synnynnäisen määrällisen ydintiedon pohjalta tietoista eksplisiittistä luvun representaatiota?

5

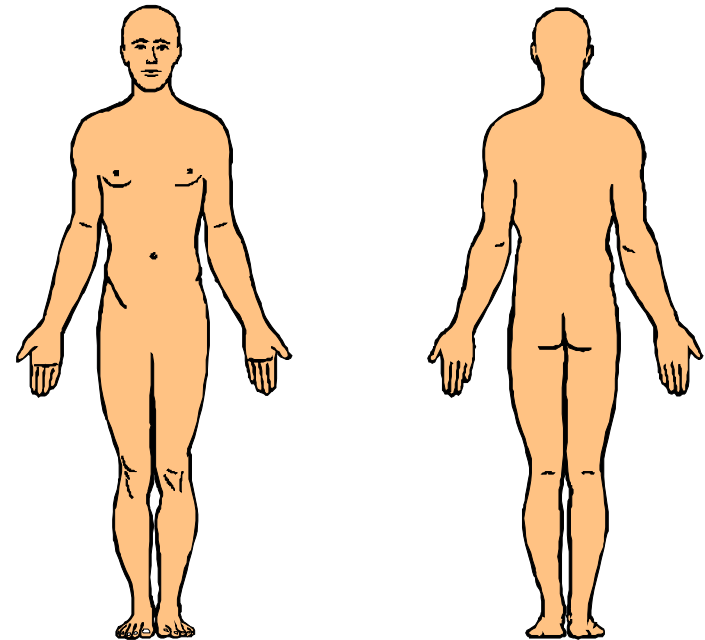
A. Mattila 2006, s. 33

* ikäryhmittelyt perustuvat alan tutkimuskirjallisuudesta tehtyihin yhteenvetoihin ja niitä voidaan pitää vain viitteellisinä

Kuvio 1: Numeerisen tiedon ja taidon hierarkkinen rakentuminen

Lukujen ja laskemisen historiaa

- ruumiinosat (kädet, jalat jne) pohjana useimmissa kulttuureissa laskemiselle
- kulttuurieroja mm. käsin laskemissa (esim 5:een lask. eurooppalaiset vs. japanilaiset)
- laskemisen pohjana vastaavuus-periaate (esim. kivi kulhoon lampaita laskiessa)
- em. kivet kertoivat paimenelle relaatiot $<$, $=$, $>$, mutta eivät lukumäärää (Huom: pieni kivi - calculus - calculate)

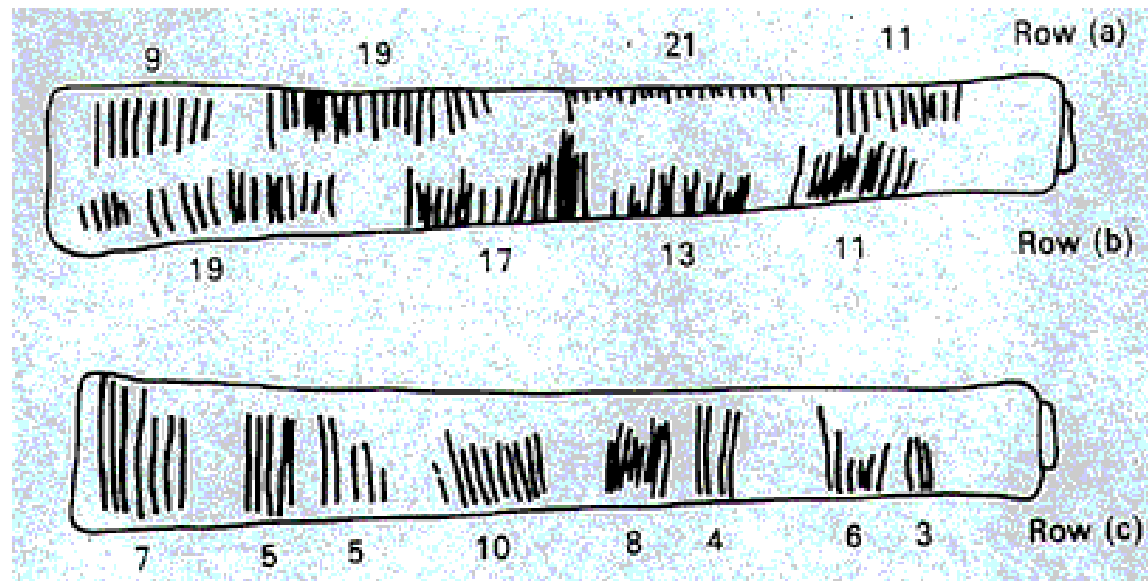
Laskemisen esihistoriaa

7

- Afrikassa n. 35 000 eKr paviaanin reisiluu, jossa 29 uurrosta
- Euroopassa n. 30 000 vuotta vanha (vanh. kivikaudelta) suden luu: 57 uurrosta viiden ryhmiin(sormet!) jaettuna. Todiste systemaattisesta laskemisesta (kirjanpitoa saaliseläimistä?)
- Afrikassa n. 9000 eKr ns. Ishango-luu, jossa uurroksia 3 rivissä. Vastaavilla luvuilla ominaisuuksia, joissa viitteitä alkuluvuista, kahdella kertomisesta ja laskutoimituksista (rohkeita tulkintoja!!)

Ishango-luu Afrikasta (9000 eKr)

8

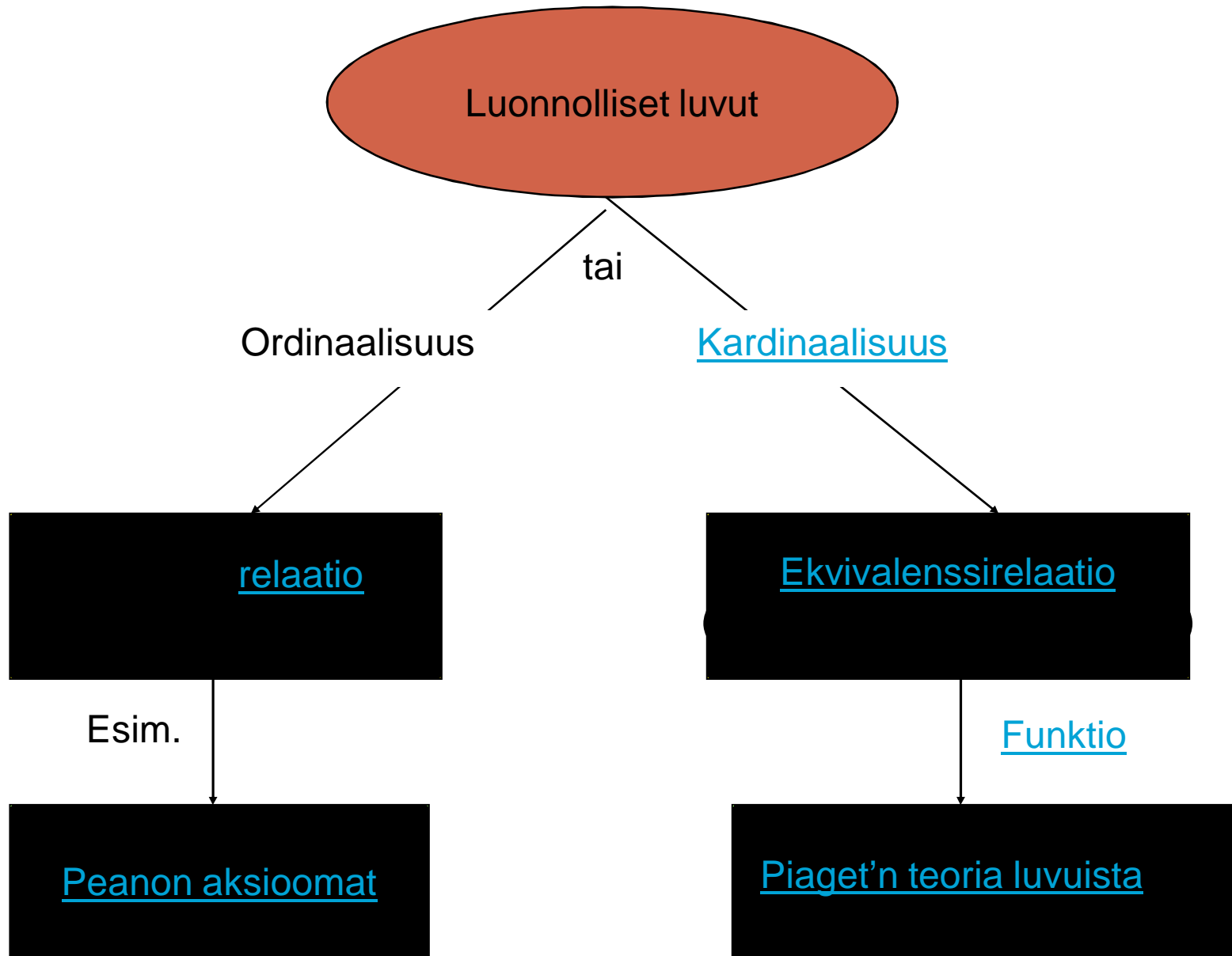

Lukukäsite

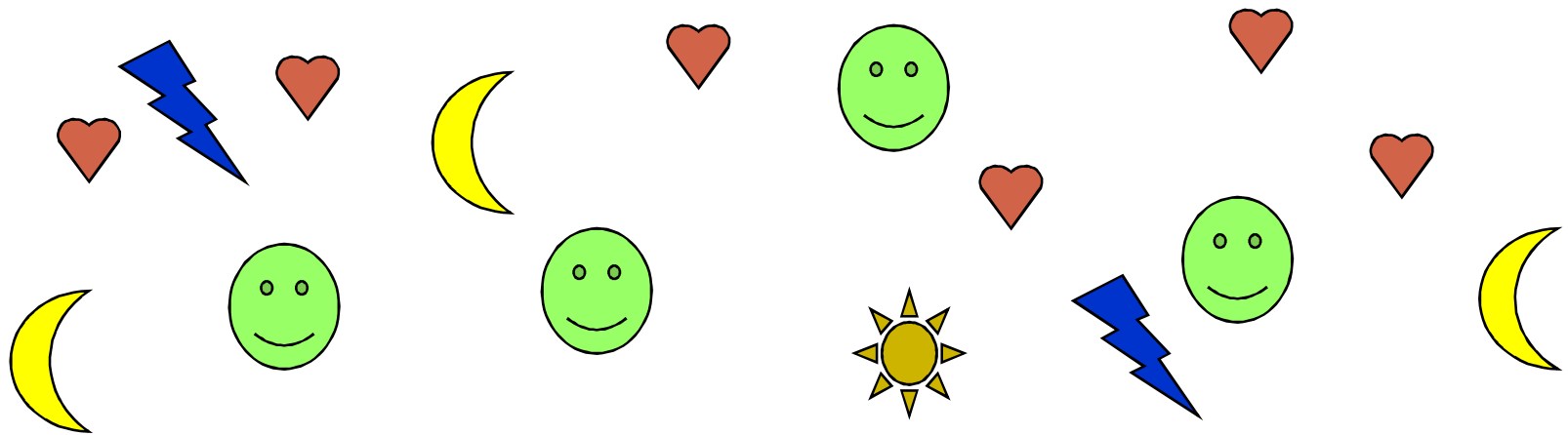
9

- Alkukantaiset heimot (esim. Australian aboriginaalit) tuntevat vain käsitteet *yksi, kaksi, monta* (vrt. latinan yli - trans - tres - kolme)
- aranda-aboriginaalit: ninta (yksi), tara (kaksi), ma (ja). Mitä tarkoittaa "tara ma ninta", entä "tara ma tara ma ninta" ? (kaksijärjestelmää! vrt. 11 on 10 ja 1)
- lukukäsite laajentui eri kulttuureissa neljään ja viiteen (vrt. sormet ja sormen välit)
- uudet luvut: esim. 9 - nine - new ja latinaksi novem-novus

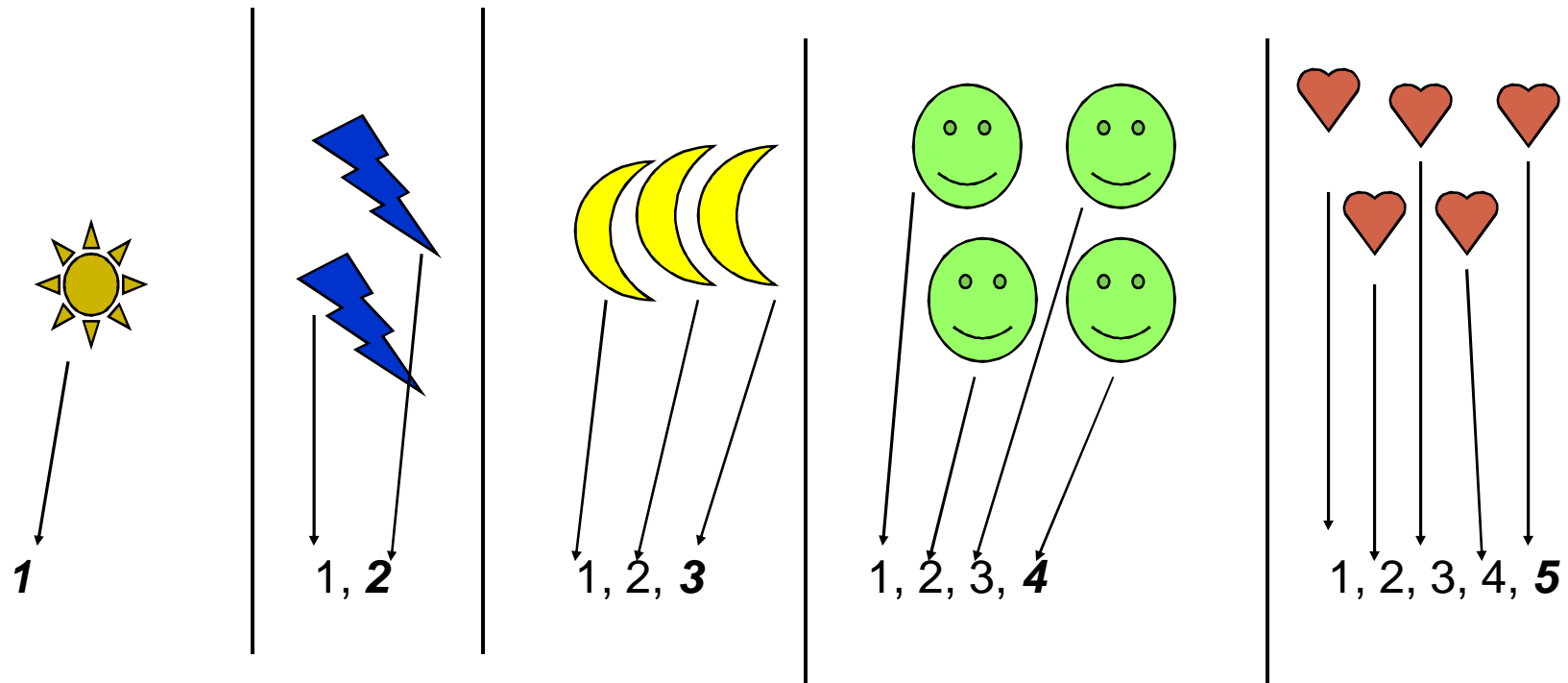
"Yksi-yhteen"-vastaavuus

11

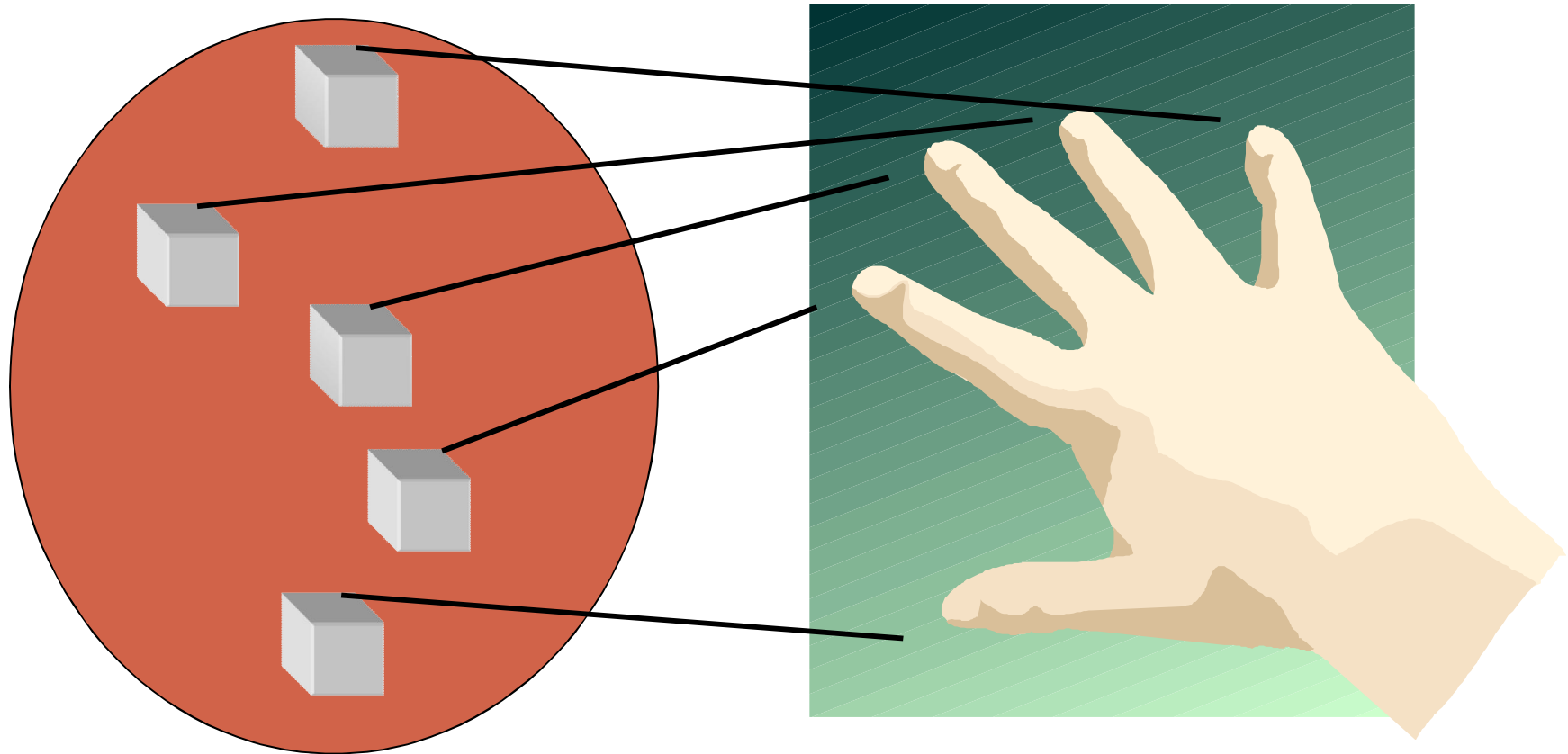
"Yksi-yhteen" -vastaavuus

12

"yksi-yhteen" -relaatio on ekvivalenssirelaatio (yhtä monta kuin)

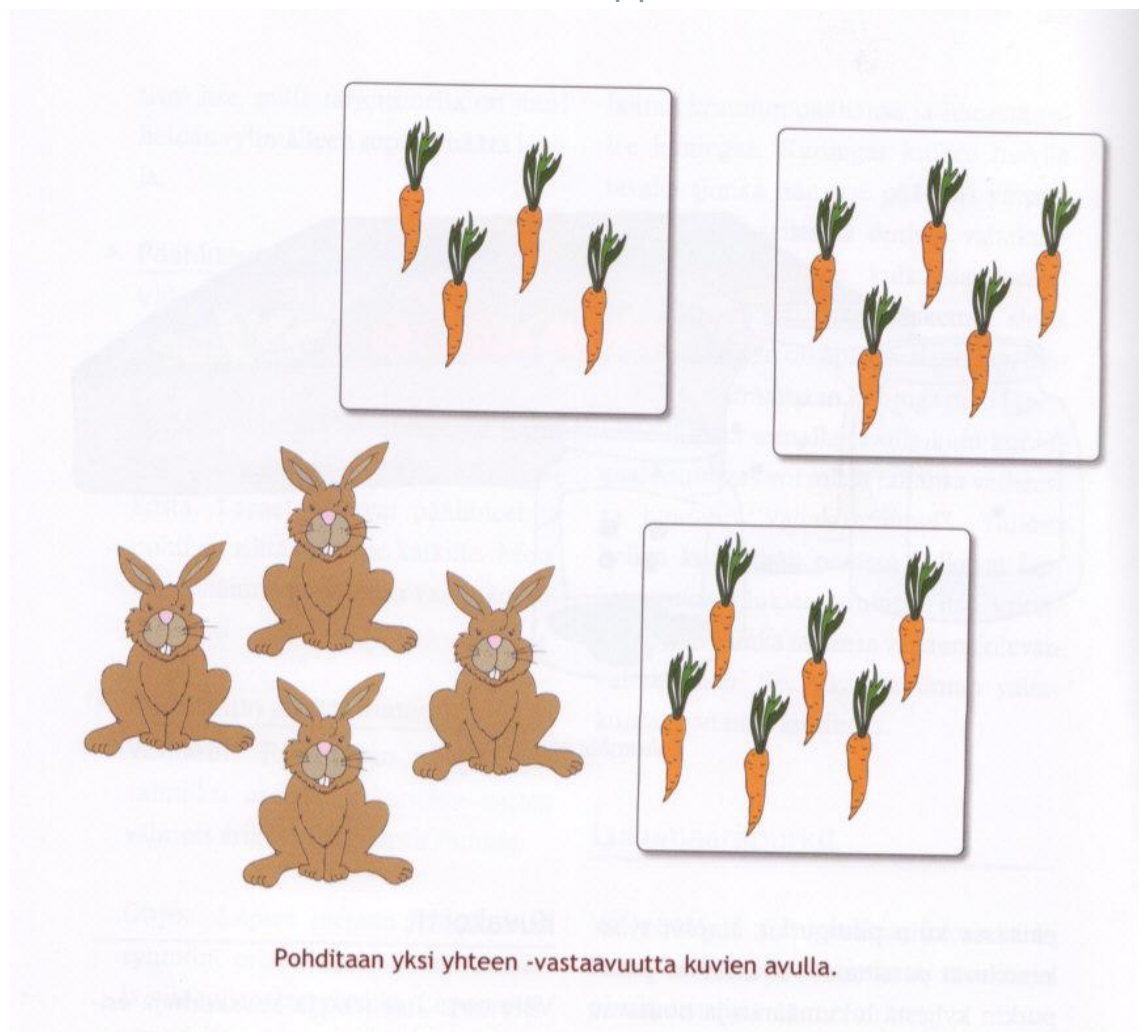
Standardijoukko

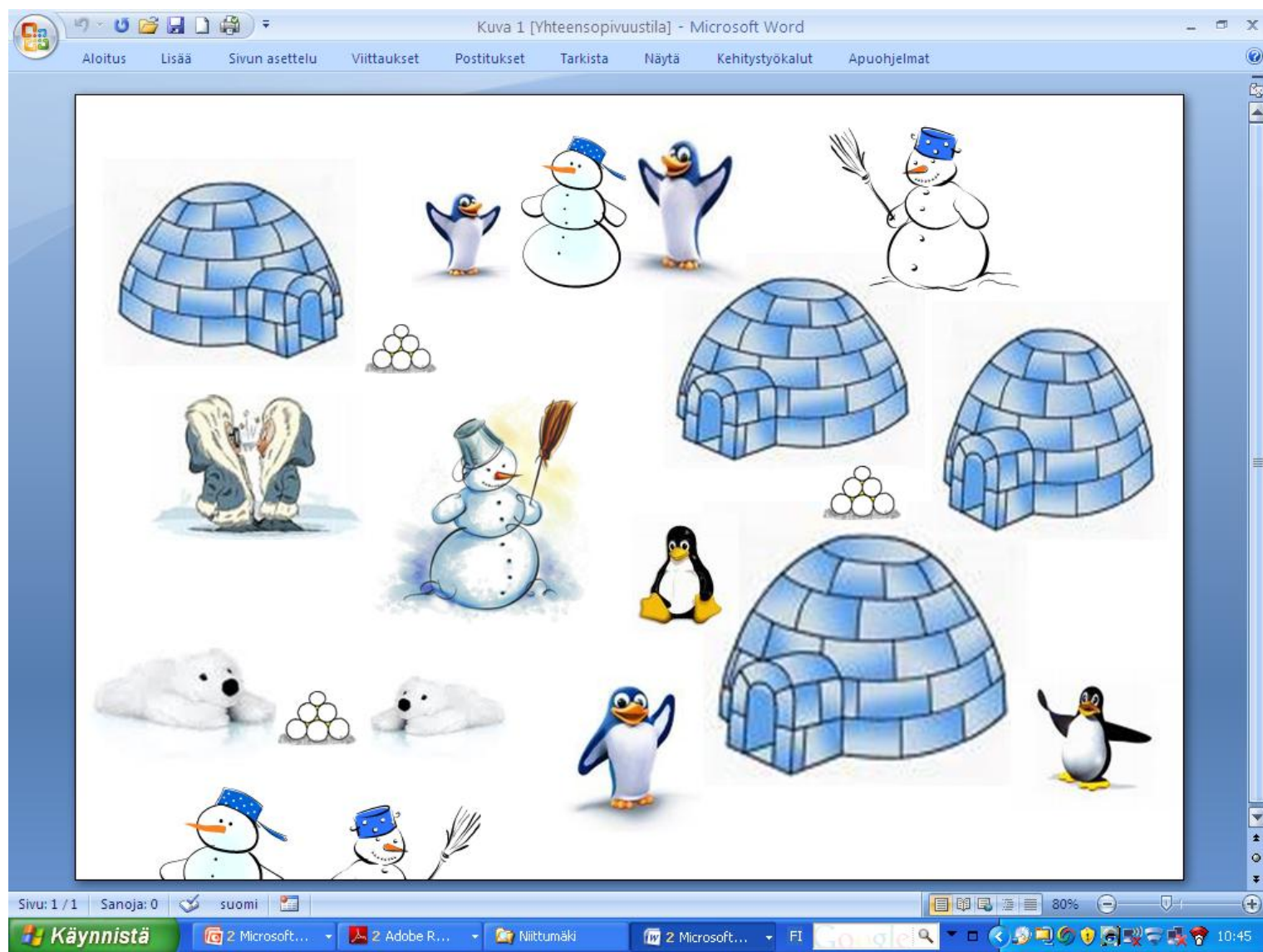
$\{1,2,3,4,5\}$

Kajetski & Salminen (2009, s.42)

14

Huomio lukumääriin (Sanna Niittumäki 2010)

Kardinaaliluvut

16

- Kardinaaliluku vastaa kysymykseen: "Kuinka monta?"
- Ordinaaliluku vastaa kysymykseen: "Kuinka mones?"
(esim. istumapaikkanro 36)
- em. lukujen historia erilainen (vrt. one-first, two-second, *three-third, four-fourth* ...)
- huom. digit (sormi tai yksinumeroinen luku)
calculus (pieni kivi)

UNIVERSITY
OF TAMPERE

17

**MITEN SAAN LAPSEN AJATTELUN
NÄKYVÄKSI OPETTAJALLE, MUILE
LAPSILLE JA HÄNELLE ITSELLEEN?**

Kommunikaatio

18

- Latinan *communicare* "tehdä yleiseksi", "jakaa"
- Käsitteiden merkitysten rakentaminen ei ole luokassa kunkin oppilaan yksityinen oma prosessi, vaan luokan yhteinen prosessi. Kommunikoinnin avulla tietoa ei siirretä vaan rakennetaan yhdessä. (Sfard 2000, 2001)

Kieli

Kielen avulla mm. (Orpana 1992)

- jäsennetään todellisuutta
- välitetään jäsennettyä tietoa muille
- tutkitaan ympäristöä
- otetaan asioista selvää
- vaikutetaan muihin

Kieli

20

Kieli sisältää puhutun ja kirjoitetun kielen lisäksi kuvat, ilmeet, eleet sekä mm. matematiikan symbolikielen.

Kieli on mukana kognitiivisissa kehitysprosesseissa. Kieltä ja ajattelua ei voi erottaa toisistaan kouluikäisillä. (Vygotski)

Minkälainen on
ajattelun ja kielen yhteys
oppilaan matematiikan
oppimisprosesseissa?

UNIVERSITY
OF TAMPERE

symbolisoi

Käsitteen sisältö

- assosiaatiot, uskomukset
- mielipiteet
- aikaisemmat tiedot
- havainnot

viittaa

Käsitteen ilmaisu

- puhuttu tai kirjoitettu sana
- symbolit (mm. mat. kieli)
- piirroksset, eleet tms.

esittää

Ulkoinen tarkoite

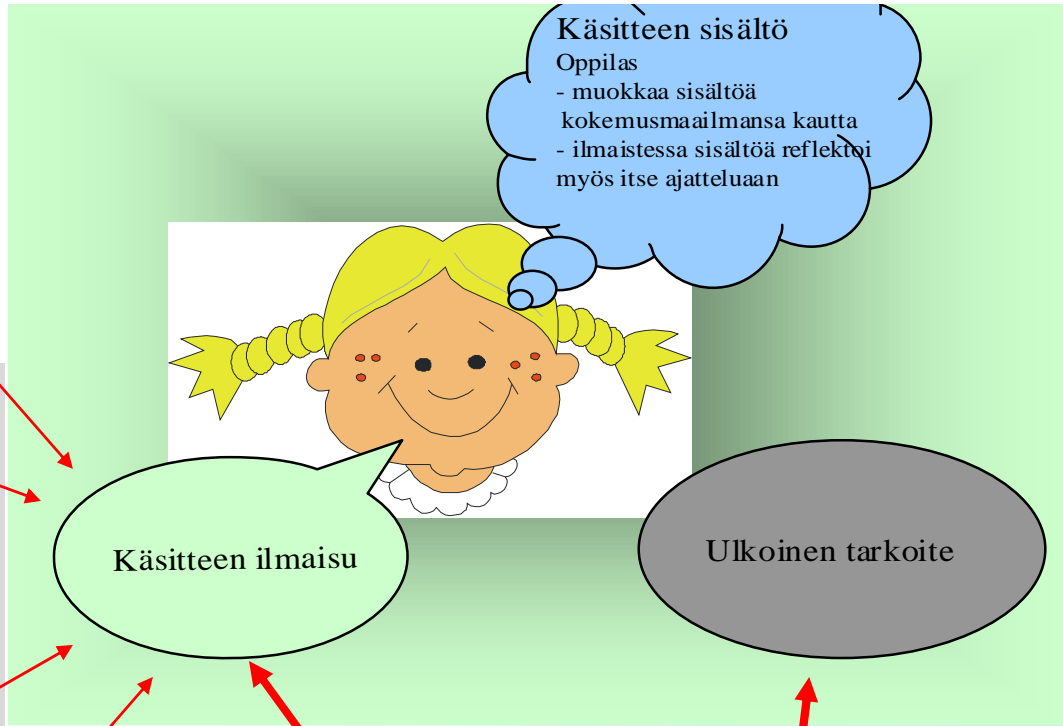
- toimintamateriaali
- esine, asia, ilmiö
- ominaisuus tms.

UNI
OF J

Muut oppilaat
arvioivat ja
reflektioivat
oppilastoverin
ilmaisua ja
samalla rakentavat
itse käsitteen
sisältöä

Opettaja
- sallii oppilaan ilmaista
käsitteen oppilaan omalla
tavalla
- arvioi sisältöä
- ohjaa keskustelun ja
opetusjärjestelyjen avulla
sisällön muovautumista

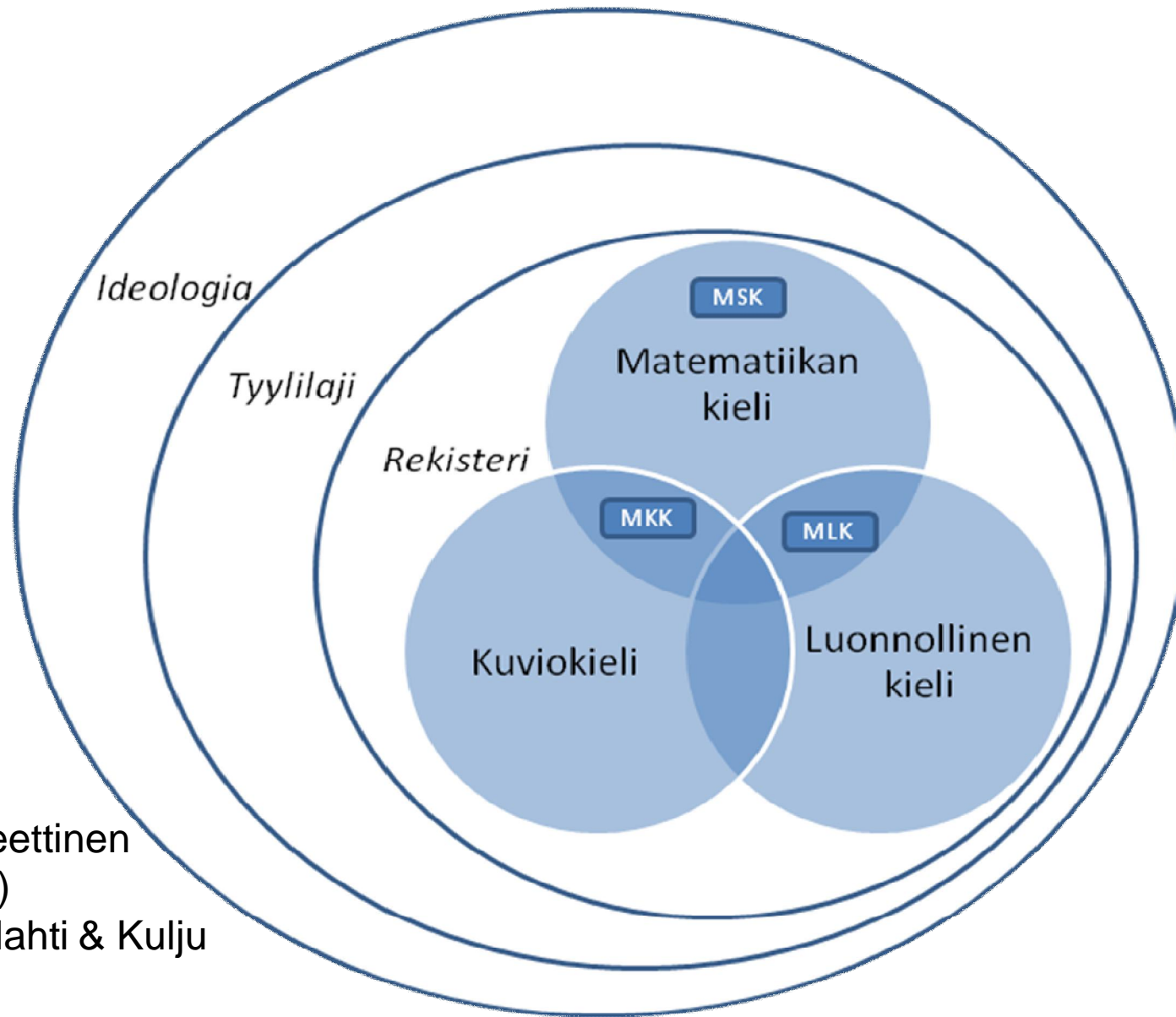

Opettaja
suunnittelee
tarkoituksenmukaiset
opetusjärjestelyt
(oppimateriaalit yms.)

UNIVERSITY
OF TAMPERE

Kieliteoreettinen
malli (SF)
(Joutsenlahti & Kulju
2010)

UNIVERSITY
OF TAMPERE

Matematiikan kielentämisessä oppilaita ohjataan

- I. Jäsentämään ja perustelemaan vastauksiaan sekä esittämään ratkaisujaan muille ("omin sanoin" puhumalla, kirjoittamalla etc.)
- Tällöin oppilas samalla jäsentää itselleen omaa ajatteluaan ja tekee sen näkyväksi muille

Matematiikan kielentämisessä oppilaita ohjataan

- soveltavissa tehtävissä kirjoittamaan vihkoonsa oman ratkaisun kulkua kuvaavia ja perustelevia lauseita (väliotsikoita jne.) sekä selventäviä kuvioita
- Esittämisenäkökulma (dokumenttikamera)
- Teksti jäsentää esitystä ja ajattelua: oppilaan konseptuaalinen tieto vahvistuu
- opettaja , muut oppilaat ja esim. valtakunnallisen kokeen tarkastajat voivat seurata ratkaisijan ajattelua

Lusken ensin ostokset
yhteensä:

Lippikset maksoivat
yhteensä

$$3 \cdot 12\text{€} = 36\text{€}$$

Sukat maksoivat yh-
teensä

$$3 \cdot 5\text{€} = 15\text{€}$$

Lippikset ja sukat ja
solmio maksoivat
yhteensä

$$\begin{array}{r} 36 \\ + 15 \\ \hline 51 \end{array}$$

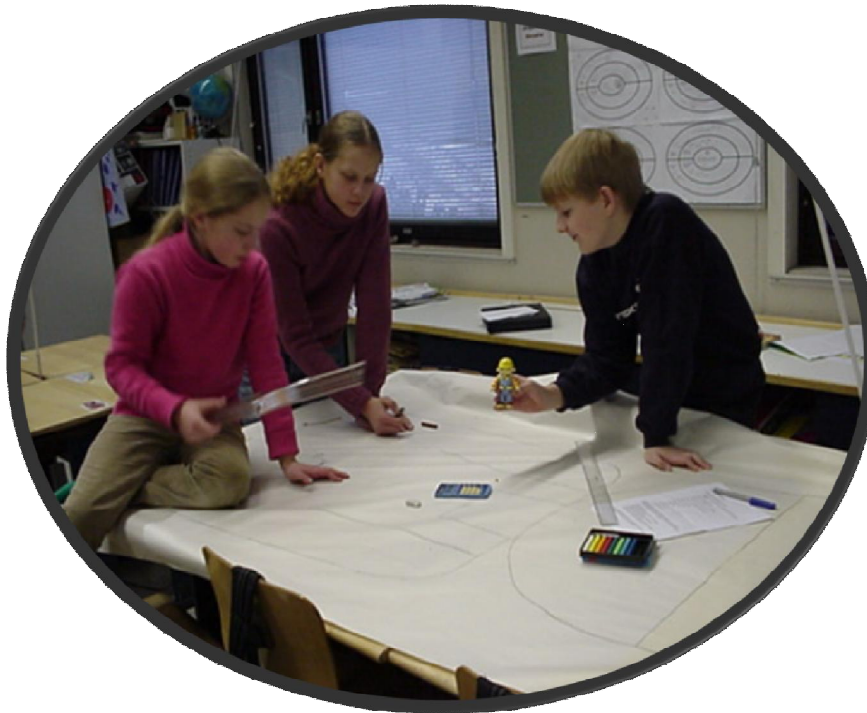
Vähennä ostosten yhi
summana 100 eurosta
joten isä saa takaisin

$$\begin{array}{r} 100 \\ - 67 \\ \hline 33\text{€} \end{array}$$

Tulos isä saa takaisin 33€

Matematiikan kielentämisessä oppilaita ohjataan

- Perustelemaan muille omia ratkaisuja
- Keskustelemaan toisten oppilaiden ideoista, ratkaisuista jne.
- ohjaa täsmälliseen ilmaisuun, sosiaalinen interaktio, yhteistoiminnallisuus

Muutoskielennyksiä

Kiitos mielenkiinnosta!

Esitys :

www.Joutsenlahti.net

Email:

Jorma.Joutsenlahti@uta.fi

